

Opitaan ihmisiksi

SEPPO HELMINEN

Paolo Freiren alkuperäisteos on kirjoitettu 1960-luvun lopulla. Se kertoo paljon aikakautensa ilmapiiiristä, ongelmista, asenteista ja poliittisesta ajattelusta, pelosta ja toiveista. Elettiin kylmää sota, joka kehittäi ”kaksoiskirjanpitoa”, jossa sanojen ja tekojen yhteys oheni olemattomaksi.

Etelä-Amerikka oli Yhdysvaltain takapihaa, jossa tuettiin autoritaarisia voimia ja militarisoitiin yhteiskuntia. Liberaalin demokration mahdollisuudet olivat jäissä. Näin oli myös Freiren kotimaassa Brasiliassa, josta kaikkien iberamerikkalaisten maiden tapaan puuttuivat pienviljelijät ja käsityöläiset, jonkinlainen keskiluokka. Autoritääristen riippuvuusuhteiden verkosto kulki läpi yhteiskunnan ja poliittista valtaa piti jonkinlainen feodaalierojen muodostama eliitti. Hidas koulutustason nousu alkoi nostaa kritiikkiä. Lukutaito oli poliittinen asia, koska se oli Brasiliassa äänioikeuden ehto. Jokainen lukutaitokampanja lisäsi potentiaalisten äänestäjien määrää.

Puhuttiin hiljaisuuden kulttuurista, joka esti ihmisiä tavoittelemasta ihmisyyttä alistaen enemmistön esineiden asemaan. Lukutaitokampanjoiden tarkoituksena oli antaa näille ”esineile” ääni ja sen myötä oikeus ilmaista itseään ja ympäröivän maailman olosuhteita eli osallistua omalla panoksellaan yhteiskunnan historialliseen kehityskulkuun. Freire määrittelee sorron tilanteeksi, jossa joku estää toisen pyrkimyksen tulla enemmän ihmisiksi.

Muutos edellyttää kuitenkin

alistettujen ryhmien kykyä tiedostaa oma tilanteensa. Sen esteenä eivät ole vain objektiiviset olosuhteet, vaan myös alistettujen ihmisten subjektiivinen tapa hahmottaa maailmaansa, maagisine ja fatalistisine käsityksineen. Tietoisuus syntyy suhteissa toisiin ihmisiin. Suhteet pelkistyvät valtasuhteiksi, niin että Hegelin vertauksen mukaan toinen on ”herra” ja toinen ”renki”. Herra on itsenäinen ja olemassa vain itseään varten, renki taas epäitsenäinen ja olemassa toista varten. Tähän lähtökohtaan perustuu Freiren näkemys vapauttavasta yhteiskunnallisesta kasvatuksesta. Sorrettujen on vapautettava itsensä vapauttaakseen samalla sortajansa ja koko yhteiskunnallisen todellisuuden.

Freire etenee teoretisoinnissaan vastakkainasettelujen kautta. Teoretisointi ei välttämättä ole dialektista. Vastakkainasettelujen ratkaisuna ei ole niiden ylittäminen niiden synteesillä. Asetelma(llisuus) tuo mieleen pikemminkin kristillisen kamppailun hyvän ja pahan välillä. Oikea ratkaisu on yhtä selvä kuin sen saavuttamisen vaikeuskin. Teoreetikkona Freire on eklektikko, joka on kerännyt eväitään soveltuvin osin eksistentiaalisesta fenomenologiasta, humanistisesta marxismista ja radikaalista kristillisestä teologiasta. Se ei ole teoria isolla T:llä, vaan pikemminkin toimintaohje tai kompassi, jonka toimintaperiaatteet voi pelkistää muutama lähtökohtaan.

Freiren tiedostava toiminta on praksista, jossa toiminta ja ref-

Paolo Freire
Sorrettujen pedagogiikka
(Pedagogia do Oprimido)
Suom. Joel Kuortti
Jyväskylä: Vastapaino,
2005

lektio, todellisuutta pohtiva tarkastelu ja sitä muuttava toiminta, ovat yhtä. Kasvatuksellinen ajattelutapa nähdään yhteiskunnallisen rajatilanteen ratkaisumahdollisuudeksi. Se vastaa kysymykseen, miten demokratisoimisen ja mahdollisen vallankumouksen edellyttämää kansan tiedostamista voidaan tukea niin, ettei kyseessä ole väkivaltainen (aseellinen) tai vallankumouksellisen eliitin (leninistisen etujoukon) sanelema projekti. Etujoukon ja kansan vastakkainasettelu voidaan ylittää käytännössä, joka on luonteeltaan yhteistoiminnallista ja jossa tiedostava maailmankuva ja kansan perinteinen maailmankuva kohtaavat tasa-arvoisessa dialogissa.

Jos Franz Fanonin ”Sorron yöstä”, vapautuksen teologia, freirelainen pedagogiikka ja samanaikainen iberamerikkalainen sosiaalitutkimus eivät ole sisaruksia, niin ainakin ne ovat läheisiä sukulaisia. Tuonaikaiset tutkijat käyttivät käsitettä ”vivencia”, jota Fals Borda kuvaa näin:

”Tutkijan on saavutettava ihmisten todellisen elämäntilanteen taju, elämän eksistentiaalisesta ymmärtämisestä seuraava kyky tuntea ja aistia – ’vivencia’.

Se on eksistentialistien käyttämä käsite, joka on kuitenkin olennainen osa iberialaista kulttuuria. Se on nostettu kansanperinteestä tieteelliseen kieleen. Tavaltaan se tarkoittaa, että on opittava päällä ja sydämellä. Jotta radikaali toimintatutkimus voisi tähän päästä, tutkittavia hyväksi käytävä subjektii–objekti-suhde pitäisi korvata dialogilla.”

Tästä sitaatista tutkimuksen kentältä paistaa sama eetos kuin Freirelläkin. Tutkija tai opettaja on oppimistilanteessa itsekin

ja toimijoiden työnjako on yhteistyötä. Yhteistyö merkitsee, ettei tutkija tai opettaja voi olla vain omalla asiallaan. Hänen on tuettava ”kansan” vaatimuksia. Neutraalisuus ei onnistu, kun asioihin liittyy voimakkaita sosiaalisia tai poliittisia ristiriitoja. Tässä mielessä Freiren teos on motivaatioltaan eettinen ja poliittinen.

Kuten alussa totesin, Freiren kirja kertoo paljon aikakautensa ilmapiiristä. Meidän ajastamme kertoo se, kuinka teosta nyt lue-

taan. Toivottavasti ei siten kuin ulkomailla opiskellut ja oppinut ”edistyksellinen” tuttavani, jonka asenne Freireä kohtaan muistutti tarinan vanhaa maanviljelijää, joka viime sotien jälkeen näki ensimmäisen kerran Valmetin kehittämän pikkutraktorin toiminnassa. Traktori veti auraa vaakuuttavan oloisesti, mutta isäntä ei antanut periksi: ”Näyttää se toimivan käytännössä, mutta toimiiko se teoriassa?”

Freiren ”traktori” on toiminut pian neljäkymmentä vuotta.

Miksi meitä naurattaa?

SALME AHLSTRÖM

Teatteri ilmaisee vahvasti, huoneteatteri vielä vahvemmin. Siinä ollaan niin lähekkäin. Se koskettaa syvästi. Vuorovaikutus tuntuu varpaissa saakka.

Teatteri Jurkka on ”tehnyt teatteria siitä, mistä ei voi puhua”, naisista ja alkoholista. Tavoitellen vuoroin komediaa, vuoroin tragediassa. Painopiste oli tragediassa. 13 kirjoittajaa on paneutunut aiheeseen perusteellisesti.

Katselijalle välittyi tutkimustietoa ”lasisesta lapsuudesta”. Sen konkreettinen arjen kamaisuus, lapsen solidaarisuus, äidin valinpitämättömyys.

Koskettavinta oli katsoa äidin tuskaa kauan sitten tehdyn ratkaisun seurauksista. Tämä äiti oli jättänyt lapsensa toisten hoitoon, koska oli oivaltanut olevansa äidiksi kykenemätön – juomisensa vuoksi. Naisen häpeistä kaikkein suurin!

Toinen äiti ennakoiki retkahduksensa ja laittoi viikon ruuat valmiiksi perheelleen. Tutkimusten mukaan juuri äidit yrittävät järjestää lastensa hoidon etukäteen, kun tuntevat, että eivät enää jaksa olla raittiina.

Katselijat nauroivat kyneleet silmissä, kun teinitytöt mokailivat, sikailivat ja tekivät kolmannelle kauhean kepposen. Minua ei naurattanut. Esitys oli kylä upea. Perustunee valppaaseen havainnointiin?

Eivät naurattaneet liioin työpaikan eläkkeellesiirtymisjuhlissa sattuneet kauheet. Jos itse on joskus ollut todistamassa vastaanvanlaista, tietää, miten tuskallista se on kaikille osapuolille. Nauroiko katselija siksi, että ajatteli: ”en mä nyt sentään noin”?

Nummisuutarin Eskon toilahtanut naurattavat kesäteatteriyleisöä, samoin marskin syntymä-

Teatteri Jurkka: Naisten juomaa

Ohjaus: Taru Mäkelä

Tekstit: Irja Askola, Johanna Hartikainen, Gunilla Hemming, Anna-Leena Härkönen, Miira Karhula, Sussa Lavonen, Rosa Liksom, Tiina Lymi, Kirsti Nordin, Kati Outinen, Ilse Rautio, Liisa Ryömä ja Pirjo Toikka

päiväjuhlinta Tuntemattomassa sotilaassa. Ne on kirjoitettu vuosikymmeniä sitten. Nämä tekstit oli varta vasten tilattu, ne olivat uusia, tarkoituksena oli ”antaa ajattelemisen aihetta”, mutta osa yleisöstä nauroki tragedioillekin.

Kyllä komedia toimi. Aidositi nauroin naisten tipattomalle tammikuulle, joka kaatui tira-